

összes műveinek kritikai kiadásánál, de ilyen esetben sem ártana a jegyzet.

Mi az, amivel többet ad az antológia a régienél? Elsősorban a szélesebb költői kört felölelő tartalmával gazdagabb. Örültünk Leopardi: Szombat a faluban, Carducci: Az ökör című költeményének. Különösen örvendetes, hogy az orosz és szovjet költők mellett a környező népek irodalmából is több költemény került a válogatásba. Eminescu, Hviezdosláv, Botev versei méltán foglalnak helyet a gyűjteményben. Megkapó a finn Eino Leino verse (Temetés), amely a megjelent Kivi tötettel és a Kanteletárral együtt azt bizonyítja, hogy újra kezdünk némi érdeklődést mutatni északi rokonaink kultúrája iránt.

A szélesebb költői kör azonban nem öncélú erény. Új és szélesebb gondolatíságot is tartalmaz a kötet. Valóban a haladás friss levegője csap meg bennünket a versekből. Ez az egész kötetre jellemző vonás egyre erősödik, ahogy a költők sorában a mához közeledünk, és a könyv méltó lezárása Neruda: O Chile című költeménye Somlyó György fordításában.

A szerkesztő jól oldotta meg feladatát, helyesen válogatta össze az antológia darabjait. A bíráló megjegyzéseket a könyv igényessége váltotta ki, mely igényesség csak fokozza azt a megbecsülést, amit Kardos Lászlónak több évtizedes írói, műfordítói, nevelői munkássága biztosít.

Jávör Ottó

T RÓCSÁNYI ZSOLT : A NAGYENYEDI KOLLÉGIUM TÖRTÉNETÉHEZ (1831—1841)

Irodalomtörténeti Füzetek 9., Akadémiai Kiadó. Bp. 1957.

Hogyan folyt le a „nagy korszak” Erdélyben, illetve a testvérhaza egyik forrongó szellemi gócpontjában, az enyedi kollégiumban — ezzel foglalkozik Trócsányi Zsolt kis könyve. Nem akármilyen iskola volt ez: a diákok közül Kemény Zsigmondok, Szász Károlyok emelkedtek ki. Enyed — nevének háttán önkéntelenül is valami *magyarrá*, hazáira, nemzetire gondolunk. Méltán. A híres kollégium, — akárcsak Patak, Pápa, Debrecen — történelmi őrhelye volt nemzeti kultúránknak, szerves, eltéphetetlen része magyarságtudatunknak.

Trócsányi Zsolt lényegében történelmi jellegű tanulmányában kettős feladatot old meg: egyrészt elemzően vizsgálja az 1830-as évek ellenzéki mozgalmát Enyeden, másrészt pedig megkísérli Szász Károly, a kollégium vezéregyénisége értékelésének alapjait felvázolni. *Alapjait* — hiszen e gazdag s szerteágazó munkásságú polihisztor életművének részletes feldolgozása testes kötetet kíván. S ez irányban éppen Trócsányi tanulmánya jelenti az első lépést!

Nem lévén történészek, nem feladatunk, hogy a korszak történelmi feldolgozásának részleteit firtassuk. Ami az *elvi* részt illeti, abban Trócsányival teljesen egyetértünk: az enyedi ellenzéki mozgalom, de az egész erdélyi ellenállás az 1830-as években a nemesi liberalizmus, illetve az alkotmányos monarchizmus jegyében születik, ideológiája a liberális szemlélet két ága, a Kölcsey, a Kisfaludy Károly fémjelzete változatok közé helyezhető. Igen örvendetes, hogy Trócsányi tanulmányában a *mit adott?* helyes történelmi szempontját következetesen érvényesíti, nem számonkér, hanem összegez, nemcsak a

48-as békepartit látja Szász Károlyban körében, hanem a 30-as évek nagyhatású ellenzéki vezérét, a jelentős jogtudóst, az oly kevés magyar filozófus egyikét, s a kiváló pedagógust, aki 1848—1849 számos hőset, kiemelkedő alakját nevelte a hazának. Többszörös bűn a hallgatás Szász Károlytal szemben — nemcsak a história és az irodalomtörténet hallgatott eddig az enyedi juris professzorról, hallgat a pedagógia tudománya is. Tán mégsem lenne szabad a magyar diák nagyszerű ismerőjét s melegszívű barátját egészen odadobni a feledésnek?

„Rendezni végre közös dolgainkat...” Itt lenne az ideje, hogy a szomszédos népi demokráciák tudósaival karöltve feldolgozzuk a híres történelmi múltú iskolák, Selmec, Igló, Eperjes „tanodái”-nak történetét. Tennivaló e téren idehaza is akad elég: Debrecenről hallgatunk, Pápáról nemkülönben, Patakknak is 425 évesnek kell lennie ahhoz, hogy obligát újságcikkek jelenjenek meg róla! Elemző tanulmányoknak se híre, se hamva...

Az ilyen irányú tanulmányokból az irodalomtörténetnek is igen nagy haszna lenne. Ezeknek a történelmi iskoláknak önképzőkörei még nem voltak mai irodalmi szakkörök, bennük igen értékes szépirodalmi tevékenység folyt. Sok gyöngyszemre, értékes irodalmi adaléokra bukkanhat, aki ezeket az önképzőköröket behatóbban szemügyre veszi. Mellesleg — Trócsányi dolgozatának itt látom egyik — ha nem is hibáját, de hiányosságát: sorban említi, tárgyalja ugyan az enyedi diákok irodalmi szövetkezését, a *Virágkosár* c. zsebkönyvet, de esztétikai elemzésével adós marad.

Az enyedi diákok 1835—1837 közt kiadott almanachja, a *Virágkosár* bizonyosága annak, mennyire összeforrott az enyedi diákság az anyaország irodalmi életével. Trócsányi e zsebkönyvek érdemét eszmei mondanivalójukban látja. Hozzátenném: értékük az is, hogy jelzik a fejlődő, fellendülő hazai irodalmi élet széles hatósugarát.

A *Virágkosár* első két kötetének anyaga még elég kezdetleges, a szerkesztő, Vizi József nagyrészt alkalmi verseket közöl (jobbára saját tollából), a *Hébe* c. zsebkönyv módorában. Sok a fordítás, Schiller és Pfeffel műveit ültetik át. Egészen más jellegű a harmadik kötet, amely már az *Aurora* romantikájának termékenyítő hatását mutatja. A *Virágkosár*nak ebben a kötetében sorra megtaláljuk azokat a főbb művészi irányokat, amelyeket Kisfaludy Károly zsebkönyve fejlesztett ki.

Az irodalmi irányok közül legerősebben hat a romantikus nemzeti epikum, egyik központi eszméjével, a Várna—Mohács motívummal (id. Zeyk János: *Rigómező* c. eposza). Itt a szerző múltbafordulása már szorosan összefügg a jelen harcaival — ezt jelzi az eposz kisfaludykárolyos optimista tanútsága is:

„Él Hollós, s vele él a remény. Török így megadózik!
És a magyar kard dúlt Félholdnál újra [dicsőül!”

Ez a derülátás annál előremutatóbb, ha meggondoljuk, hogy Zeyk műve 1837 elején, a nagy politikai apály idején jelent meg. (Az volt Erdélyben is: 1836 februárjában verték szét az országgyűlést.) A *Virágkosár*-ban már novellával is találkozunk (*Helvítá-hoz*), melyben felleljük a romantikus szép-próza minden kellékét, (van benne lányrablás a viharos éjben, álarcos lovag, párbaj, fehér leplű szűz stb.) A minta Kisfaludy *Tihamér*-ja, de még inkább az *Abaji*. (Egy évvel ezelőtt, 1836-ban jelent meg!) Erre következtethetünk a mottókból is. Nem nehéz felfedezni a *Cseleptataka* c. enyedi vers mintáját sem:

„Borzongva borong te fölötted az ész,
Elébe-teremtve a puszta hazát;
A hon kebelébe dühöngve a vész,
A hon fia öldösé honna fiát.”

Nem kétséges: Kölcsey *Himnusza* ihlette meg a fiatal szerzőt. Az enyedi zsebkönyv műfaji újszerűségére, frissességére mutat, hogy már balladát is közöl (*Vérmenyekző*). A hazai irodalomban e téren éppen ekkor

megy végbe változás, az *Aurora*, majd az *Athenaeum* lapjairól eltűnik a regé és az eposz idejétmúlt műfaja, s átadják helyüket a balladának. A Bajza kimunkálta németes szentimentális daltípust is felleljük a *Virágkosár*-ban (pl. *Epedés, Holt leányhoz, A vak, Szirtipatak* stb.), s találkozunk annak az oldottabb, könnyedébb, rövidebb dalformának utáztataival is, melyet Vörösmarty indított el. A dal kölcseses változatára is rábukkanunk (*Magány, Ömlengés*), s hogy a kor irodalmi spektruma teljes legyen: akad példa kisfaludysándoros Himfy-utánérzésre is. Ilyen a *Sajdár* álnevű szerzőnek három dala.

Művészileg a *Virágkosár* valóban alatta marad a vezető irodalmi orgánumoknak, de az ilyenfajta összehasonlításnak nem is lenne értelme. Az viszont kétségtelen, hogy bár dőcögnek a versek, megbicsaklanak a fiatal hangok, — mégis, *viszonylag* meglepően jók ezek az alkotások, 16—17 éves fiúk első próbálgatásai. Jelzik azt is, hogy mennyire behatolt az irodalom a magyar ifjúság körébe (Lovassyék nemzedéke!), mennyire érzékenyen rezonáltak az enyedi ifjak a hazai irodalom fejlődésére, milyen nagy társadalmi hatósugara volt — a messzi Erdélyben is! — a kor híres zsebkönyvének, az *Aurorának*.

Visszátérve a szerző tanulmányára, tán nem hat szörzsálhasogatásnak, ha hiányolunk a kötet végéről egy függeléket, mely az előforduló (s igen sűrűn előforduló) közéleti szereplők, enyedi tanárok, diákok, politikusok pályafutásának legfontosabb adatait közölné. Így ugyanis sok szereplő megjelenése a kötet lapjain csak villanásszerű, nem egyszer csak pusztá nevek maradnak, s nehéz őket az események láncolatához kapcsolni.

Trócsányi Zsolt tanulmánya derekas, szorgalmas, számos vonatkozásban kitűnő munka. S hadd jegyezzük meg: műve egyik legnagyobb erényének lendületes, lebilincselő, szuggesztív *stílusát* tartjuk. Erő, kifejező-készség, magyarföldi zamat jellemzi nyelvét, magva, súlya van a szavainak. (Néhol azonban az érdeklődést fokozó megjegyzéseket túlföntül halmozza, stílusa ezáltal modorossá lesz. Az ilyen megjegyzésekből: „De menjünk sorjában”; „A szálak tovább sűrűsödnek” egypárat bizonytalanná elhagyhatott volna.) Trócsányi stílusán érzik, hogy a magyar értekező próza s az anekdotázó-adomázó elbeszélő irodalom legjobb hagyományain nevelődött. Tudományos mű nyelvére, stílusára legnagyobb dicséret, hogy az első oldaltól az utolsóig egyévtében kell elolvasni, „nem lehet letenni.”

Fenyő István